

Somorjai Ádám OSB

XIII. Leó pápa és a római Szent Anzelm Prímásapátság alapítása

Rövidítések: APr: A Prímás Apát Levéltára, Szent Anzelm Prímásapátság;
Arch Dusmet I f F: Dusmet-levelezés az APr-ban; – ASV: Vatikáni Titkos
Levéltár.

Bevezetés

Kutatásaink kiindulópontja az volt, hogy a levéltári források alapján földerítsük XIII. Leó pápa és a Szent Anzelm Prímásapátság épületegyüttesének kapcsolatát, különös tekintettel arra, hogy van-e valamely szerződés az Apostoli Szentszék és a Prímás Apátság között. Ennek célja az, hogy világosan láthassunk az épületegyüttes és annak telke tulajdonjogával kapcsolatosan. Ebben a rövid összefoglalásban azt a véleményt fogjuk képviselni: nem szükséges szerződést keresni, mert szerződést mindig két szerződő fél köt: két, egymástól különböző jogi személyt képviselője. A Szent Anzelm Prímásapátság azonban nem volt az Apostoli Szentszéktől különböző jogi személy, mert maga a pápa, XIII. Leó gondolta el és valósította meg. A pápa volt az, aki megvásárolta a telket, ő volt az, aki 1891-ben kinevezett képviselője, De Ruggiero bíboros által (aki 1896-ban halt meg) viteleztette ki a monostor felépítését, amelyet később a templomé követett, majd 1900. november 11-én annak fölszentelése. Ezeket az összegeket nagyjából a pápa adományozta, kisebbrészt a Bencés Konföderáció apátságai (amelyet ugyanez a pápa állít fel 1893-ban), részben pedig más jótékonyok.

Ezt szeretnénk bemutatni összefoglaló jellegű írásunkban, amelyet részben a vonatkozó szakirodalom alapján, részben pedig a Prímás Apáti Levéltár, ill. a Vatikáni Titkos Levéltár egy fondója alapján fejtenk ki. Nincs kizárva, hogy vannak más források is, amelyek hasznunkra lehetnek abban, hogy még világosabban lássunk e kérdésben, de úgy tűnik, hogy az említett, rendelkezésre álló dokumentáció már elegendő véleményünk bizonyítására.

Status quaestionis

Kiindulási pontul haszonnal forgattuk Pius Engelbert OSB-nek a Szent Anzelm Kollégiumról szóló könyvét, amelyet a száz éves évfordulóra jelentetett meg.¹ Ebben Szerző ugyanígy jár el: felhasználja a vonatkozó szakirodalmat, különösképpen egyik elődje, Raphael Molitor háromkötetes alapművét,² és ugyanazt az államtitkársági fondót, amelyet az ő nyomán mi is tanulmányoztunk, nála is alaposabban olvastunk, és amelyet a Vatikáni Titkos Levéltár őriz.³

Jogi forrásaink ez idáig két csoportba sorolhatók. Az elsőbe az Apostoli Szentszék dokumentumai tartozhatnak, így: XIII Leó pápa „Quae diligenter” kezdetű levele, 1887. január 4-én, Dusmet cataniai érsekhez, a római Szent Anzelm Kollégium visszaállításáról;⁴ Uő, „Già altra volta”, apostoli levele Dusmet bíborshoz, 1887. június 12-én;⁵ Uő, „Quae Nobis cura”, apostoli levele Dusmet bíborshoz, 1892. december 9-én;⁶ Uő, „Summum semper”, apostoli levele, 1893. július 12.⁷ Ide tartozik még a Püspökök és Szerzetesek Szent Kongregációja 1893. szeptember 16-án kelt „Inaestimabilis” kezdetű dekrétuma.⁸

A másik csoporthoz sorolhatók a pápa óhajára Rómában összehívott apátkongresszusok jegyzőkönyvei.

A Bencés Konföderáció felállításával kapcsolatosan két fontos monográfia áll rendelkezésre. Az egyik Frumentius Renner OSB Sankt Ottilien-i bencés levéltáros munkája az 1980. Szent Benedek-évből,⁹ a másik P. Laurentius Eschlböck OSB-é, a bécsi Schottenstiftből.¹⁰ Ide kívánczik még, hogy a szakirodalom Molitortól kezdve „Leói Konföderációnak” nevezte el a Konföderációt, mert ő volt az, aki felállítását elrendelte.

XIII. Leó és a bencések á l t a l á b a n

Pápasága kezdetétől fogva XIII. Leó többször is kifejezte óhaját, hogy a szerzetesrendekre, különösen pedig a bencésekre támaszkodjék, így 1878 júliusában és 1883 novemberében.¹¹ Az ő elgondolása szerint a bencéseknek kiemelkedő a szerepük ökumenikus területen, az Egyház újraegyesülésének folyamatában.¹² Első konkrét lépésüket ennek megvalósítására a Cassinói Kongregáció apátjai 1885. évi római

értekezletén tették meg, amelyen a következő témák kerültek napirendre: a Regula megtartása, a monasztikus stúdiumok és a Szent Anzelm Kollégium újraindítása. Morcaldi prézes apát kérésére XIII. Leó Catania bencés püspökét, Benedetto Giuseppe Dusmetet ennek az értekezletnek az elnökévé nevezte ki.¹³ Az újabb értekezletet 1886-ban tartották a Szent Kallixtusz Palotában,¹⁴ de úgy tűnik, hogy a cassinói apátok még nem tudták követni a pápa elképzelését, akinek nemcsak a Cassinói Kongregációval voltak tervei, hanem az egész Bencés Renddel. Így, a „Quae diligenter” bullában XIII. Leó közzéteszi programját, amelynek értelmében helyre akarja állítani a Bencés Rend hajdani nagyságát. Az a szándéka, hogy újra megnyissa a Szent Anzelm Kollégiumot, amelyet kétszáz évvel azt megelőzően elődje, az 1956-ban boldoggá avatott XI. Ince pápa alapított, és meg akart hívni bencés studenseket Franciaországból, Belgiumból, Svájcól, Ausztriából, Magyarországról, Németországból, Angliából, Bajorországból stb. Ez a terve harmonizált más elképzeléseivel is, amelyek a keleti egyházak jövőjére vonatkoztak (praesertim ecclesiae orientali profutura).

A pápa végül szorgalmazza, hogy késedelem nélkül kezdjék meg a munkát, és biztosít arról, hogy előteremti a szükséges alapokat. Végezetül meghívja Mons. Dusmetet, hogy indítsa el útján a tervezett kollégiumot.¹⁵

Pius Engelberttel elmondhatjuk, hogy a „Quae diligenter” bréve a Szent Anzelm alapító okirata.¹⁶

XIII. Leó gondolata nem nyerte el a bencés világ feltétel nélküli támogatását. Amikor Mons. Dusmet elküldte a világ összes bencés apátjának a bréve szövegét és saját kísérőlevelével együtt a cassinói apátok ajánlásait, hogy a terv kivitelezésére buzdítsa őket, a visszhang elég gyér volt. Így a pápa, Mons. Dusmet tanácsára, elküldte Eduard Anselm O’Gormant (1833–1901), az Angol Bencés Kongregáció prézesét, hogy látogassa meg az Alpokon túl lévő országok monostorait és apátjait,¹⁷ továbbá fölkérte St. Vincent főapátját, Boniface Wimmert, hogy ismertesse a pápa tervét az amerikai apátok között.¹⁸ O’Gorman főapát 1887 elejét utazással töltötte (1887. február 3. – április 6.), de ennek eredménye igen csekély volt. Amint Pius Engelbert írja, mind a pápa, mind Dusmet csalódást okozott, de nem tántorította el őket szándékaiktól.¹⁹ Ráadásul a Subiacói Kongregáció generális apátja és általános prokurátora 1887. július 8-án memorandumban

fordult a pápához, amelyben megindokolták, miért nem akarnak részt vállalni tervének megvalósításából.²⁰ A francia bencések részéről nem hiányoznak a kritikus szavak. Érveik a következők: A terv nem felel meg sem Szent Benedek Regulájának, sem a monasztikus hagyománynak; a Szent Anzelm Kollégiumban nem tartják meg a monasztikus zsolozsmát; a Kollégium gazdaságilag nem lesz önálló, így nem lesz biztosítva fennállása; más monostoroktól fog függni; nem is praktikus, mert a tanulmányokat jelenleg a saját monostorokban végzik, kisebb költségekkel; a Rend obszerváns és monasztikus ága attól fél majd, hogy fiataljai elveszítik a monasztikus lelkületet, hiszen nem találják meg majd azt, ami a monasztikus szerzetesség lételeme: a családi közösséget és a liturgiát; a Rend nem monasztikus ága viszont attól fog félni, hogy fiataljaik a többiek monasztikus felfogásának befolyása alá kerülnek.²¹

XIII. Leó és a bencések a gyakorlatban: a Szent Anzelm Kollégium felépítése, a Bencés Konföderáció felállítása és az első prímás apát kinevezése

A kollégium a Palazzo dei Convertendiben

Az efféle nehézségek és értetlenségek ellenére tovább folyik az előkészítés. XIII. Leó az, aki rendelkezésre bocsátja a Palazzo dei Convertendi harmadik emeletét, ahol a Szent Anzelm Kollégium elhelyezést nyer.²² A kollégium élére Mons. Dusmet kapott kinevezést, azzal a felhatalmazással, hogy tisztét delegálhatja egy helyettesre, különösen távoli szicíliai egyházmegyéje kormányzása miatti gyakori távolléte alatt.

Dusmet Gaetano Bernardi montecassinói szerzetest választotta, akit Dusmet javaslatát követően a pápa 1887 decemberében apátnak és rektornak nevezett ki.²³ A kollégium élete 1888 első napjaiban kezdődik meg.²⁴ Nagy presztízst kölcsönöz neki a kicsiny új kollégium lakói számára 1888. július 1-jén 17,30-kor adott pápai audiencia, amely megkoronázza az első tanévet. A pápa nemtetszését fejezte ki, amiért nem talált még szolid és méltó megoldást. Ő megtette volna,

ami tőle telhető, és szívesen tette volna meg. Másrészt a bencéseknek is meg kellett volna tenniük a maguk részét, „hogya vágyaink ne maradjanak teljesületlenek, és az általunk elkezdett mű ne pusztuljon el”.²⁵

A tartós megoldás felé

A Palazzo dei Convertendiben való elhelyezést a pápa ideiglenes megoldásnak tartotta, amíg méltó és szolid megoldást nem talál. Miután P. Robert Monroe meghalt himlőben, az egész közösség a régi Szent Márta Hoszpíciumban talált menedéket, a Szent Péter-bazilika mögött, vatikáni területen. De ez a menedék csak néhány hónapig jelentett megoldást 1891 folyamán.²⁶

A megoldás keresése során számos javaslatot vizsgáltak meg: S. Benedetto in Piscinola (ahol a hagyomány szerint Szent Benedek római tanulmányi idején lakott), egy telek a via Sistinán, majd: Prati di Castello, via S. Giovanni in Laterano, villa Campana, két szőlő a Vatikán mögött, egy tér a via Flaminian, a Collegium Gregorianum egyik telke a S. Cecilia közelében, egy ház a Gianicolo dombon lévő S. Pietro in Montorio mellett és egy ház, amelynek tulajdonosa egy bizonyos Signor Sevazzani úr volt. 1887-ben a Coelius dombon lévő S. Gregorióra gondoltak, amely utóbb Serédi Jusztinián bíborosi címtemploma lett.²⁷ A komolyabbnak tűnő alternatívák, amelyeket végül szintén elvetettek, a következők voltak:

Az egyik egy villa a Nomentana úton, a pápa személyes ismerősének, egy német grófnőnek a tulajdona. A pápa személyesen foglalkozott ezzel a javaslattal és a grófnővel is beszélt. Bernardi apáthoz ezekkel a szavakkal fordult: „Hagyja rám ennek az ügynek a gondját, és ismételve meg minden közvetítőnek, hogy ezt az ügyet maga a pápa szorgalmazza; tartsák magukat távol tőle.” Ám a grófnő csak telkének egy részét akarta átengedni, amely elégtelen volt a terv megvalósításához. Figyelemreméltó Bernardi apát e levelének bevezető része: „Az a naponta táplált remény, hogy végre megoldva lássuk a kollégium súlyos problémáját, arra a belátásra bírta, hogy megvárjam a jó hír közlésére alkalmas pillanatot: annál is inkább, mert az utóbbi két hónapban, amikor a Szentatya nevében Rampolla bíboros különösen is bátorított a házkeresésre, elmondhatom, hogy egy nap sem múlt el vadászat nélkül.”²⁸

A második javaslat, amely 1888 nyarán lett aktuális, komolyabb volt: a S. Saba épületegyüttese a Kis Aventinuson: egy ősi templom, a görögök egy régi monostora, amely a jezsuiták birtokán, festői helyen fekszik: nem túl nagy költséggel ki lehetett volna itt alakítani az új székhelyet. Bernardi meghívta a maredsous-i P. Ghislain de Béthune-t, de az ő szakvéleménye elutasító volt: a S. Saba környékén – amelyet akkor rétek és szőlők öveztek – a város vezetése sűrű utcahálózatot akart kialakítani, amint ez mára meg is valósult. Ennek ellenére Rappolla bíboros magáévá tette a gondolatot és elfogadta de Béthune terveit is. Ám szükséges volt nem csupán a Pápai Német-Magyar Kollégium (Germanicum-Hungaricum) beleegyezése, hanem a római városvezetése is, amely utóbbi elutasította a tervet.²⁹

Végül Leopoldo Zelli-Jacobuzzi, a Falakon kívüli Szent Pál apátja találta meg a megoldást.³⁰ Ő gyakorta tette meg az utat a Szent Kallixtus palotától – tehát apátsága épületétől – a Szent Pál-bazilikáig, oda meg vissza. Útja a mai via Marmoratán át vezetett, a jelenlegi Szent Anzelm alatti főutcán. A Szent Pál-bazília felől, amikor a városközpont felé haladt, elsőnek ez, az Aventinus dombján fekvő szőlő ötlött szemébe. Már korábban is javasolta, hogy itt legyen az új székhely, de elvetették, mert sokallták az alapozási munkálatok költségeit. Ám 1889 augusztusában fölkereste Zelli apátot egy bizonyos Alessandro Barbiellini Amidei gróf, a telek tulajdonos. Mint előadta, hallomásból értesült arról, hogy alkalmas területet keresnek a Szent Anzelm Kollégium számára. Fölajánlotta készségét szőlője átengedésére.³¹

A terület megvétele és a Szent Anzelm épületegyüttesének megépítése

Ez idáig a dolgok alakulását elsősorban Pius Engelbert monográfiája nyomán követtük. Különös figyelmet érdemelnek a Szent Anzelm épületegyüttes megépítésére vonatkozó adminisztrációs följegyzések és levelezés, amelyet a Prímás Apátság levéltára őriz,³² ezenkívül igen hasznos a Vatikáni Titkos Levéltár Államtitkárság fondójában már ismételten idézett források újraolvasása.³³ Ezt még kiegészítjük Hildebrand de Hemptinne prímás apát és a Vatikáni Államtitkárság levelezésével.³⁴ A levéltári munkát még tovább lehet

folytatni, különös tekintettel a belgiumi Maredsous apátság levéltárára, amelynek apátja 1890-től kezdve egyidejűleg prímás apát is volt (sorrendben az első); kétféle minőségének az első időkben úgy tett eleget, hogy évente egyszer helyet változtatott: mindkét apátságban hat-hat hónapot töltött. Ezért levéltári anyagának egy része Maredsous-ban található. Ugyanakkor a rendelkezésre álló forrásanyag elegendőnek tűnik ahhoz, hogy kérdésfölvetésünkre választ találjunk.

Figyelmünket a következőkre összpontosítottuk:

A Szent Anzelm épületegyüttes telke

Zelli apát javaslatára – aki egyben a Szent Anzelm Kollégium tanfelügyelője és vizitátora is volt³⁵ –, hogy vásárolják meg a telket,³⁶ a döntést a Vatikáni Apostoli Palotában hozták meg, 1890 tavaszán.³⁷ Az első években Mariano Rampolla del Tindaro bíboros államtitkár foglalkozott a részletekkel: ő végeztette a földfelszín alatti vizsgálatakat (1890 áprilisa és májusa),³⁸ ő intézte 1890 júliusában a terület megvásárlását.³⁹ Az épületterv de Hemptinne apát munkája, a kivitelezési munkákat az Apostoli Palota főépítészére, Francesco Vespignani grófra bízta.⁴⁰ Fennmaradt utóbbinak a Rampolla bíborossal folytatott levelezése, mely az általunk vizsgált államtitkársági fondóban vizsgálható,⁴¹ továbbá a prímás apát és Vespignani levelezése, a Prímás Apátság levéltárában.⁴² Megjegyezzük, hogy a tulajdonjog kérdése csak 1892. április 27-én kerül elő (lásd alább).

A mai APSA és a kor jószágkormányzása

Nem lenne érthető a bíboros államtitkár személyes részvétele az ügyek lebonyolításában, ha nem tennénk hozzá, hogy 1878-tól kezdődően XIII. Leó megbízásából az államtitkár egyben a Szent Paloták prefektusa és vagyonkezelője is volt (Prefetto dei Sacri Palazzi e Amministratore del Patrimonio) – ez az a vagyontömeg, amely 1870 után, az egyházi állam megszűnését követően, megmaradt az Apostoli Szentszék tulajdonában. Mindez azt jelenti, hogy a vizsgált korban a bíboros államtitkár intézte a vagyonkezelést is, amely ma egy külön dikasztérium, az APSA feladata.⁴³

A jelenlegi monostor és templom építése

Miközben a kollégium a Palazzo dei Convertendi harmadik emeletén működik, XIII. Leó belefog az építés kivitelezésébe. 1891. július 17-én kelt levelével az Apostoli Szentszék vagyonkezelő bizottságának tagját, de Ruggiero bíborost bízta meg a kivitelezéssel.⁴⁴ A Banca Artistico-Operaia Szent Anzelm egyszámolásán de Ruggiero 1891. augusztus 28-án letétbe helyezi az első akkreditívot és megkezdődnek a munkálatok. 1891. augusztus 28. és 1896. augusztus 29. között a bíboros mindösszesen 39 akkreditívot helyez el, 1.589.980,90 líra összértékben, amelyeknek egy része a monostorok és jötevők adományaiból származik, amint azt de Ruggiero bíborosnak de Hemptinne apát számára kiállított átvételi elismervényeiből tudni lehet. Ennek az egyszámolásnak a vezetését november 14-től fogva a primás apát veszi át.⁴⁵

Mint ismeretes, az alapkő letételét 1892. április 21-én ünnepelték. Ismét a pápa az, aki Bernardi apátra bízta a benedikálást, a kollégium összes tanára és hallgatója körében; erről tanúskodik Vespignani távirata.⁴⁶

1892. április 27-én Rampolla és de Ruggiero bíborosok, Sacchetti márkí, Vespignani gróf és mások részvételével megbeszélést tartanak az Apostoli Palotában, amelyről két forrásunk szól. Az egyiket Giordano ügyvéd vetette papírra, ebben a tulajdonjog kérdésének alternatíváit taglalja. 1) A tulajdonos továbbra is Sacchetti márkí maradna, ez azonban a következő problémákat vetné fel: Az adókat neki kellene fizetnie, ám így utódai – gyermekei, unokái és dédunokái – egy napon meggondolhatják magukat, esetleg túl nagy hitel terheit vennék fel a Kollégium terhére, vagy pedig a város vezetése lenne elégedetlen, amiért egy magántulajdonban lévő intézmény közérdekű tevékenységet fejt ki. 2) A másik alternatíva a tulajdonjognak az Apostoli Szentszékre való átruházása lenne, amely politikai jellegű problémákat okozhatna. „Ezek azok a megfontolások egyik és a másik alternatíva esetére, amelyeket az alulírott kötelességének tartott följegyezni, hogy fölterjessze a Szentatyának, aki – nagyobb bölcsessége birtokában – meghozza majd a megfelelő döntést.”⁴⁷

Másik forrásunk, amely erről a fontos tanácskozásról szól, Bernardi apát 1892. május 17-én kelt levele de Hemptinne apátnak Maredsous-ba, amelyben beszámol a legfelsőbb döntésről, hogy meg-

veszik a Szent Anzelm jelenlegi telkét és elköltöztetik az ott lakó családot, hogy megkezdjék a munkálatokat. A jogi változás végezetül a második alternatíva értelmében történik: a tulajdonjogot Sacchetti márki nevéől átvezetik a Szent Apostoli Palotára.⁴⁸

Megjegyezzük, hogy még ismeretlen a Barbiellini szőlő átadása Sacchetti márki számára, de bizonyos, hogy az utóbbi a pápa bizalmas embere volt, elképzelhető tehát, hogy közvetítő szerepet szántak neki az építkezés első éveiben, az előkészítés periódusában. Ismeretes viszont már a dátum: 1892. április 27. és május 17. között maga XIII. Leó pápa hozta meg a döntést, hogy az Apostoli Palotára íratja az új létesítményt.

Az 1893. esztendő jelentős mérföldkő: ez a *Summum semper* bréve kiadásának éve, amely felállítja a Bencés Konföderációt és kinevezi az első primás apátot.

Az új épületegyüttes birtokbavévére 1896 őszén kerül sor. Az erre vonatkozó levelezés de Hemptinne primás apát Maredsous-ból küldött levelével kezdődik, amelyet 1896. október 1-jén írt Rampolla bíboros államtitkárnak: tekintettel az építkezés kifizetéseinek késedelmessé voltára és de Ruggiero bíboros betegségére, felhatalmazást kér saját maga vagy gondnoka, Placid Turner OSB számára, hogy hozzáférhessen a banknál vezetett egyszámlához.⁴⁹ A válasz de Ruggiero bíborosra való tekintettel⁵⁰ nemleges volt, de időközben Pantanella⁵¹ vagy Pantanetti,⁵² de Ruggiero bizalmi embere, előkészítette a könyvelés anyagát, és a bíboros pedig meghalt.

Megérkezését követően a primás apát jelentkezett Rampolla bíborosnál, válaszként november 12-ére megérkezett a bíboros meghívója.⁵³

Erről az audienciáról nem áll rendelkezésre írott forrás vagy jegyzőkönyv, de fennmaradt egy levélváltás, amely úgy fogható fel, mint ami az általunk keresett, az Apostoli Szentszék és a primás apát között kötött szerződés.

Az 1896. november 16-án kelt hivatali példányt a Vatikáni Titkos levéltár őrzi. Ennek szövege:

Come la P. V. R.ma non ignora, l'E.mo Card. De Ruggiero per volere del S. Padre era preposto all'amministrazione del Collegio di S. Anselmo. Ora essendo il detto E.mo venuto a mancare, Sua Santità, considerando anche che la fabbrica del Collegio è vicina al suo compimento, ha determinato che tutti gli Atti e documenti relativi alla stessa fabbrica siano rimesse a V. P. affinché ella continui nell'incarico già sostenuto dall'E.mo De Ruggiero.⁵⁴

Erre a primás apát válasza (teljes szöveg):

La lettre de Votre Eminence (N° 34166) par laquelle Elle mi amena ma nomination en qualité d'administrateur des constructions de Saint Anselme, poste devenu vacant par la mort de Son Eminence le Cardinal de Ruggiero d'heureuse mémoire, m'a été remise bien.

Je prie Votre Eminence de bien vouloir remercier Sa Sainteté, de cette nouvelle marque de confiance qu'Elle me donne et croire à toute ma reconnaissance pour les bons offices de Votre Eminence en cette affaire.

Si Votre Eminence le juge convenable, Elle pourrait confier, au porteur les documents relatifs à St. Anselme.

Daigne Votre Eminence croire aux sentiments de profond respect et l'absolu dévouement de celui qui baise sa pourpre sacrée en se disant...

(N. Prot.) 34166

St. Anselme, Aventin

Le 17 Nov. 1896.⁵⁵

Összegzés

XIII. Leó pápa uralkodásának kezdetén a Szent Anzelm Kollégium, amelyet kétszáz évvel korábban Boldog XI. Ince pápa nyitott meg, be volt zárva, a világon szerteszét található és kongregációkba tömörülő bencés apátságok, nem alakítottak ki olyan szervezetet, amely egyesítené az egész rendet. Ezt a szándékot 1893-tól kezdődően a Bencés Konföderáció valósítja meg, amelynek apátjai (és később konventuális perjelei) 1913–2008 között 20 kongresszust tartottak Rómában, további 44 prézes apáti szinódust Rómában vagy más bencés apátságokban. Volt egy szőlő az Aventinuson, de nem létezett még a prímás apát hivatala, a Pápai Szent Anzelm Egyetem, a Pápai Liturgikus Inézet és más intézmények, mint ma.

A pápa, aki trónralépése óta gondot viselt a szerzetesrendek életének föllendítésére – különösen a bencésekére, hogy visszaadja nekik régi nagyságukat –, továbbá ökumenikus megfontolásból, amelyet abban a korban úgy értettek, hogy egyesíteni kell Rómával a keleti egyházakat, tervezte el, majd pedig valósította meg a Szent Anzelm Prímásapátság és Kollégium épületegyüttesét, csakúgy, mint a Bencés Konföderációt. Ily módon a bencés szerzetesség stabil szervezetre tett szert, amely az elmúlt több mint száz esztendő alatt kiépítette struktúráit. XIII. Leó legalább öt apostoli levelet bocsátott ki, kinevezett több személyt, mint a cassinói bencést, Boldog Dusmet bíborost, Catania érsekét, mint Hildebrand de Hemptinne-t, Maredsous apátját, az első prímás apátot, ezenkívül – átmeneti időre – rendelkezésre bocsátott egy épületet, a Palazzo dei Convertendit, a jelenlegi Conciliazione sugárúton,⁵⁶ elgondolta, majd személyesen megkereste a szolid és tartós megoldást, ezt követően jelentős, lehetőségeit meghaladó összegekkel járult hozzá annak megvalósításához, előbb a terület megvásárlásához, majd a jelenlegi épületegyüttes felépítéséhez. Ő volt az, aki megbízta bíboros államtitkárát és a szentszéki vagyonkezelőseget, név szerint Jacobini, majd Rampolla bíborosokat az ügyek vitelével, s aki építészének, Francesco Vespignaninak felhatalmazást adott az építkezés levezetésére. A pápa volt az, aki az építkezés pénzügyi részének lebonyolítását de Ruggiero bíborosra bízta, s ő 1891-ben történt kinevezésétől 1896-ban bekövetkezett haláláig, öt hosszú éven át, hűségesen kivitelezte a pápa elképzelését.

Végezetül, amint Rampolla bíboros 1896. november 16-án kelt levelében olvasható, amelyet négy nappal korábban adott audienciáján személyesen is elmondhatott, az új létesítmény kezeléséhez szükséges összes dokumentációt átadta és a banki egyszámlaszámhoz a felhatalmazást megadta de Hemptinne primás apátnak, akit a pápa 1893-ban nevezett ki.

Ily módon megállapítható, hogy XIII. Leó pápa volt az, aki elgondolt és realizált egy olyan tervet, amely otthont és központot nyújtott a bencés szerzeteseknek, akik addig monostoraik és kongregációik kötelékeiben éltek.

Ez a konkrét jogi struktúra tartós intézménnyé vált: olyan jogi személyé, amely alkalmas arra, hogy jogi érvennyel szerződést írjon alá az Aventinuson megvásárolt telek és az azon felépített épületegyüttes nevében.⁵⁷

MELLÉKLET

Dokumentumok a Prímás Apát Levéltárában (APr) a római Szent Anzelm épületegyüttes felépítéséhez 1890–1913

E jegyzékben rövid leírását adjuk a Szent Anzelm Prímás Apátság levéltárában őrzött fontosabb dokumentumoknak.

Van kilenc levéltári dobozunk, amelynek áttekintését követően az a benyomás alakulhat ki, hogy gyakorlatilag minden rendelkezésre áll, aminek alapján az épületegyüttes kialakítása dokumentálható.

A jelzetek 2007–2008. évek folyamán megváltoztak.

Cassetta N. 1: XI. Donationes, venditiones C.S.A. – Aktuális levéltári szám: [4].

Cassetta N. 2: II.2. Fabbrica Coll. St. Anselmi 1/Generalia, – N: 4a.

Cassetta N. 3: II.3. Fabbrica Coll. St. Anselmi 2/Banca Artistico Operaia, – N: 4b.

Cassetta N. 4: II.4. Fabbrica Coll. St. Anselmi 3/Scalpellini, – N: 4c.

Cassetta N. 5: II.5. Fabbrica Coll. St. Anselmi 4/Fabbri, Ferraj., – N: 4d.

Cassetta N. 6: II.6. Fabbrica Coll. St. Anselmi 5/Stagnai, Pittori etc., – N: 4e.

Cassetta N. 7: II.7. Fabbrica Coll. St. Anselmi 6/Falegnami, – N: 4f.

Cassetta N. 8: II.8. Fabbrica Coll. St. Anselmi 7/Conto Galluppi, – N: 4g

Cassetta N. 9: II.9. Fabbrica Coll. St. Anselmi 8/Documenti, Lavori, – H: 4h

I. Az 1913. évi apátkongresszuson és a Szent Anzelm-templom szentelési ünnepségein elhangzott beszámolók

Hartmann Strohsacker OSB rektor, az 1913. évi apátkongresszuson (a koadjutor primás apát megválasztása) a következő beszámolót adja az apátoknak:⁵⁸

XIII. Leó pápa adománya	1.700.000,- líra
Bencés monostorok:	450.000,-
Primás apát (Hildebrand de Hemptinne)	470.000,-
(különböző jötevektől)	

XIII. Leó pápa adományozott még 1.000.000,- lírát, amelyből évente 40.000,- lírát a Görög Kollégiumnak kell törleszteni.

Strohsacker rektor említ még egy gondolatot: alapítványt akart létesíteni a Szent Anzelm dologi kiadásainak fedezésére.⁵⁹ Sajnos ez az alapítvány teljes mértékben értékét veszítette az első világháború utáni pénzügyi összeomlásban.⁶⁰

Hildebrand de Hemptinne primás apát a Szent Anzelm-templom szentelése alkalmából megjelent számos apát előtt ugyanezeket az összegeket említi: 1.700.000 líra a pápától, a maradék a Konföderációtól és más jötevektől, ezenkívül a terület megvásárlásának a költségét, 250.000 lírát. A teljes beruházás mindösszesen 2.500.000 lírába került.⁶¹ Rendelkezésre áll egy informatív és részletes leírás a különböző jötevektől.⁶²

II. A Szent Anzelm épületegyüttesét finanszírozó források kimutatásai

A részletes kimutatások különböző listákon találhatók meg.

A mérlegeket tartalmazó főkönyv (Libro delle Bilance) 73. oldalán az 1898. évre a pápától a következő összeg szerepel mint bevétel: 1898: 900.000,- líra.⁶³

A Szentatyától származó összegek tételes felsorolását egy dupla oldalas kimutatás tartalmazza (Introito Elargizioni del S. Padre), a következő tételekkel:

1891. augusztus 28. – (100.000.- lire)

1895. január 3. – (Elargizione Prop. Fide 20.000,- lire).⁶⁴

Ezt követő tételek:

Prima elargizione (100.000)
Pantanella Michele (30.000)
Elargizione etc. (50.000)
Pantanella Michele (15.000)
Detto (10.000)
1893: Elargizione etc. (150.000)
Pantanella Michele (95.000)
Elargizione (150.000)
Elargizione Prop. Fide (50.000)
Elargizione Prop. Fide (60.000)
Elarg. Collegio Maronita/Manenita (?) (150.000)
idem (50.000)
Elargizione Prop. Fide (40.000)
Elarg. (200.000)
Elargizione Prop. Fide (70.000)
Elargizione Prop. Fide (30.000)
Elargizione (200.000)
Elargizione (100.000)
Elargizione Prop. Fide (50.000)
Elargizione (25.000)
1895: Elargizione Prop. Fide (20.000)

mindösszesen: 1.645.000,- líra.

Vélelmezhető, hogy a Pápa a következő csatornákat használta a kifizetésre:

személyes kifizetés:	975.000
más források, a Propaganda Fidén keresztül:	340.000
vagy Pantanella Michelén keresztül:	150.000
vagy a Maronita/Manenita (?) Kollégiumon keresztül:	200.000
mindösszesen	1.645.000

Van itt még egy lista, amelynek címe: Elargizioni del SS. Leone XIII, ez a következő tételeket tartalmazza:

1891. augusztus 28.: 100.000 líra;
1891. október 1.: Maradék tartozás Michele Pantanella felé, Mons.

D[omeni]co Iacobini nevében, 150.000;

1892. június 1.: 50.000;

1893. január 28.: 200.000;

majd a következő tételek: 150.000, 150.000, 150.000, 50.000, 200.000, 200.000, 100.000, 25.000, 25.000, 25.000, 25.000, 25.000, 25.000, 25.000, 25.000. Mindösszesen: 1.700.000.⁶⁵

Mons. D[omeni]co Iacobini 1882–1891 között a Propaganda Fide Szent Kongregáció titkára volt. 1891-ben portugáliai apostoli nuncius, 1896-ban bíboros.⁶⁶ Vélelmezhető, hogy a Michele Pantanella neve alatt közölt tételek szintén a Propaganda Fidétől származnak.

III. Néhány különleges forrás

Más források kevésbé informatívak, de tartalmaznak számunkra érdekes részleteket.

1891. július 5-i dátummal de Hemptinne maredsous-i apát kézírásával egy átvételi elismervény, amelyben elismeri, hogy átvett 800 lírát Rampolla bíboros államtitkártól a tervezés költségeire – amely az ő munkája – és útiköltségre Maredsous–Róma–Maredsous vonalon.⁶⁷

XIII. Leó pápa főépítésének, Vespignani grófnak 1891. július 15-i dátummal kelt kézzel írt levele de Hemptinne apátnak Maredsous-ba, amelyben említi, hogy a pápának szándékában áll 1.200.000 lírát adományozni.⁶⁸

Vespignani gróf 1891. december 20-i dátummal kelt kézzel írt levele de Hemptinne apátnak, amelyben biztosítja az apátot arról, hogy mindent megtesz a formalitásoknak való megfelelés érdekében, azaz, hogy megkapja a pénzt de Ruggero bíboros révén.⁶⁹

Gaetano Bernardi OSB apát, a Szent Anzelm rektora de Hemptinne apátnak 1892. május 17-én írt levelében naplószerűen beszámol a fontosabb eseményekről. Így az alapkő letételéről és megáldásáról szóló döntésről,⁷⁰ majd leírja az április 21-i Szent Anzelm-ünnep menetét. Ezenkívül beszámol arról a döntésről is, hogy megveszik a Szent Anzelm telkét, elbocsátják a helyén lévő szőlő custosát és megkezdik az alapozó munkákat,⁷¹ végül, Vespignani főépítész sürgetéséről, hogy május végén de Hemptinne jöjjön Rómába.⁷²

Három bevétel: Card. de Ruggiero bíboros (Szent Propaganda Fide Kongregáció, a külföldi prokurák kasszája) veszi át,⁷³ 1893. február 8.: 200.000; 1894. január 17.: 100.000; 1894. január 19.: 50.000, az aventinusi Szent Anzelm építésére.⁷⁴

Két átvételi elismerény, amelyet de Ruggiero bíboros aláírt: 1893. augusztus 23-án 150.000 líra, 1894. május 9-én 200.000 líra, a „Fabbrica del Collegio Abbazia S. Anselmo sull’Aventino” javára, a Cerasi Banknál vezetett egy számlaszámon.⁷⁵

A „Banca Artistico-Operaia, Casa di Risparmio”-nál 39 befizetés történt de Ruggero bíboros révén: 1891. augusztus 28. (100.000 líra) és 1896. augusztus 29. között (50.500 líra). Majd de Hemptinne apát befizetései:

1896. november 14. (25.000) és 1899. május 12. között (2.662,50 líra).⁷⁶

Jegyzetek

- 1 ENGELBERT, P., *Geschichte des Benediktinerkollegs St. Anselm in Rom: von den Anfängen (1888) bis zur Gegenwart*, Róma 1988 (Studia Anselmiana, 98). Magyar fordítása alapján fogjuk idézni: *A római Szent Anzelm Bencés Kollégium. Az első száz év rövid története (1888–1988)* (Rendtörténeti Füzetek 8.), Pannonhalma 2004.
- 2 MOLITOR, R., *Aus der Rechtsgeschichte benediktinischer Verbände. Untersuchungen und Skizzen*. 3. Band. *Unionsversuche im 19. Jahrhundert. Die Leonische Konföderation aller Kongregationen der Benediktiner*, Münster/Westf. 1933. Gerleve első apátja, Raphael Molitor, szintén tanulmányozta a Primás Apátság levéltárát, különösen is a Dusmet-fondót, amely tartalmazza Dusmet bencés bíboros levelezését Bernardi apáttal, a Szent Anzelm első rektorával, de Hemptinne első primás apáttal és másokkal, az 1880-as és 1890-es évekből. Lásd még: della MARRA, L.T., *Il Collegio S. Anselmo in Roma e il Cardinale Dusmet*, Catania 1901; LOCHER, G., *Eröffnung und Konstituierung von Neu-St. Anselm*, in: BenM 20 (1938) 216–223; OESTERLE, G., *70 Jahre Kolleg St. Anselm in Rom*, in: BenM 34 (1958) 43–56; Uő, *Beuron und die Anfänge des Studienkollegs St. Anselm in Rom*, in: Beuron 1863–1963. Festschrift zum hundertjährigen Bestehen der Erzabtei St. Martin, Beuron 1963, 268–280; SCHMITZ, Ph., *Geschichte des Benediktinerordens*, 4. Band: *Die äussere Entwicklung des Ordens vom Konzil von Trient bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts. Verfassungsgeschichte vom 12. bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts*. Ins Deutsche übertragen u. hrsg. V. R. TSCHUDY, Einsiedeln–Zürich 1960. 243–247; LECCISOTTI, T., *Il Cardinale Dusmet*, Catania 1962. 133–137; Uő, *Gli inizi del rinnovato Collegio di S. Anselmo e della Confederazione benedettina. Note da alcune lettere dell'abate Bernardi*, in: Benedictina 23 (1976) 65–88; AVAGLIANO, F., *Lettere del cardinale Dusmet per il nuovo collegio di S. Anselmo (1887–1893)*, in: Studia Monastica 29 (1987) 333–381; Uő, *L'Abate Bernardi e il Collegio di S. Anselmo*, in: Sant-Anselmo. Saggi storici e di attualità, a cura di Gerardo J. Békés (Studia Anselmiana 97), 83–118; K(INTER), M., *Das neueröffnete Benedictiner-Collegium S. Anselmi in Rom*, in StudMitt 9 (1888) 159–163.

- 3 Vatikáni Titkos Levéltár, Fondo Segreteria di Stato 1901. Rubr. 9. Fasc. 2. Ez a fondo megvan fénymásolatban és mikrofilmen a Prímás Apáti Levéltárban. – Pius Engelbert az elsők között volt, aki betekintést nyerhetett. XIII. Leó pápaságának anyagát II. János Pál pápa trónra lépését követően, 1978-ban nyitották meg a kutatók előtt. Lásd: Fejérdy András, *A Vatikáni Titkos Levéltár legutóbb megnyílt iratanyagáról*, in: *Levéltári Szemle* LVII (2007/3) 42–48. Itt: 42.
- 4 in: ASS 19 (1886), 353–356; A dokumentumok latinul és német fordításban egy kötetben megtalálhatók: MAYER, S. OSB, *Confoederatio Benedictina. Fontes (in textu originali et in versione Germanica) ad historiam et ius vigens Confoederationis Benedictinae, Die Benediktinische Konföderation. Quellen (Originaltext in deutscher Übersetzung) zu Geschichte und geltendem Recht der Benediktinischen Konföderation*, Beuron 1957. 168 pp.
- 5 MOLITOR, III. 1933. 237. MAYER, 1957.
- 6 APr, Arch Dusmet I 2 B. Megjelent: Leonis XIII P. M. Acta 12, Róma 1893, 349sk. MOLITOR, III. 1933. 239sk. MAYER, 1957.
- 7 A Bencés Konföderáció felállítása és az első prímás apát kinevezése Hildebrand de Hemptinne, Maredsous apátja személyében, in: ASS, 26 (1893–1894), 371–374; MOLITOR, III. 1933. 245–248; MAYER, 1957.
- 8 ASS 26 (1893–94) 743–746; MOLITOR, III. 1933. 248–250; MAYER, 1957.
- 9 RENNER, F. OSB, *Confoederatio Benedictina: Geschichte ihrer Konstituierung von Leo XIII. bis zu Pius XII.*, in: StMB, 91 (1980), 232–290. Magyar változata kötetünkben.
- 10 ESCHLBÖCK, L. OSB, *Ius proprium Confoederationis Benedictinae, Darstellung der gegenwärtigen Rechtslage*, diss. PUL Róma 2003. Magyar (némi- leg rövidített) változata kötetünkben.
- 11 ENGELBERT, 18–19. idézi: CABROL, *Histoire du Cardinal Pitra*, Paris 1893, 330 s.; MOLITOR, 81 s. Lásd még: RENNER, *A Bencés Konföderáció*, kötetünkben: 19–20.
- 12 Vö. R. F. ESPOSITO, *Leo XIII e l'oriente cristiano*, Róma 1960; W. DE VRIES, *Leo XIII. Und die Orientalen*, in: *Stimmen der Zeit* 169 (1961/62) 375–379.
- 13 Dusmet 1889-ben lett bíboros, II. János Pál pápa 1988. szeptember 25-én boldoggá avatta.
- 14 A Szent Kallixtus Palota 1929 óta a Vatikán egyik hivatal-együttese, 2008-ig a VI. Pál által alapított pápai tanácsoknak adott helyet. Az általunk tárgyalt korban a Falakon kívüli Szent Pál Bencés Apátság épülete volt, mivel a Falakon kívüli Szent Pál-bazilika mocsaras területen feküdt.
- 15 „Rei vero initia ut quam fieri primum possit ponantur, Nos quoque de impensis, quantum erit facultatis, conferemus. Sed opera etiam tua inniti libet, quam, ut in conventus deliberationibus valde opportuna extitit, confidimus item fore percommodam ad dirigenda collegii initia, ut consiliis nostris optime perficiendis ne quidquam desit aut desideretur.”

- 16 ENGELBERT, 18.
- 17 ASV. Segr. di Stato 1901, Rubr. 9, fasc. 2, ff. 30–31; vö. ENGELBERT, 22–24.
- 18 Jacobini bíboros államtitkár levele Wimmer főapáthoz, hivatali másolat (minuta): ASV. Segr. di Stato 1901, Rubr. 9, fasc. 2, ff. 38–39. – Wimmer, aki Dusmet szerint a Kollégium ügyének elkötelezett pártfogója volt, sajnos 1887. dec. 8-án meghalt. Ő alapította az amerikai bencések római kollégiumát: Collegio S. Elisabetta a via dei Chiavarin (1865-ben alapították, a hadi események miatt 1870-ben bezárták, 1880-ban újra megnyitották, véglegesen bezárt 1883-ban, mert Róma városa lebontotta az épületet, helyén utca létesült). Lásd ENGELBERT, 46. 29. jegyzet.
- 19 ENGELBERT, 22.
- 20 „Mi, az eredeti obszervanciát követő cassinóiak, jóllehet élénken vágyakozunk arra, hogy kövessük Szentséged legbölcsebb intézkedéseit, úgy gondoljuk, hogy nem vehetünk részt a körülmények miatt ebben a műben, amely önmagában oly szép, hasznos és nagyszerű.” – ASV. Segr. di Stato 1901, Rubr. 9, fasc. 2, ff. 40–41; Vö. ENGELBERT, 45. 25. jegyzet.
- 21 Note sur le Collège de s. Anselme: ASV. Segr. di Stato 1901, Rubr. 9, fasc. 2, ff. 38–39; Vö. ENGELBERT, 45. 25. j. – Dom Couturier, Solesmes apátja, a kollégium megnyitását követően hasonló indokok miatt nem akart küldeni fiatal rendtársat küldeni. Mint mondta, nem azért hagyjuk el a világot, hogy a tanulás révén ismét meghódítsuk azt az intellektuális stúdiumok eszközeivel. Továbbá a monasztikus obszervancia nem biztosított annyira, mint otthon. Végezetül fennáll a liberalizmus és a világias szokások meghonosodásának veszélye. Lásd: ENGELBERT, 23.
- 22 „Già altra volta” bréve, lásd az 5. jegyzetet.
- 23 ASV, Congr. Ep. et Reg., Posizioni Regolari, Agosto–Dicembre 1887: G. Bernardi kinevezése 1887. dec. 26. (ex Audientia SSmi, 1887. dec. 21.) (Ikt. sz. 8207/13); vö. ENGELBERT, 46. 27. jegyzet.
- 24 Az első évek az új kollégiumban című alfejezet, in: Engelbert, 23 skk.
- 25 „ne vana evadant desideria nostra, et ne opus quod aggressi sumus pereat”, in: ENGELBERT, 32. Az idézet eredetijét lásd: BERNARDI, 1888. júl. 24-én kelt körlevele és levele Mons. Dusmethez: APr, Arch. Dusmet I 1 F. – Ebből az alkalomból XIII. Leó személyesen óhajtotta végezni P. Bernardi apáttá benedikálását.
- 26 ENGELBERT, 28 skk.
- 27 Vö. MOLITOR, 114.
- 28 Bernardi 1891. jún. 24-én kelt levele Dusmethez, APr, Arch. Dusmet I 1 F.; vö. ENGELBERT, 30.
- 29 ENGELBERT, 30 sk.
- 30 Ő volt „a szerencsés Kolumbusz, aki ezt a mindenki szeme előtt ott nyújtózó földet fölfedezte.” MOLITOR, 117.

- 31 APr, Arch. Dusmet I 2 A/b: Zelli 1889. aug. 16-án kelt levele Bernardihoz. Vö. MOLITOR, 117; ENGELBERT, 31.
- 32 Lásd a mellékletet.
- 33 Lásd a 3. sz. jegyzetet.
- 34 APr, Posizione 13, Fasc. Segretaria dei Brevi (Documents officiels), 2 E 2,01–2,07. Utóbbi levelezés jegyzékét Rev. P. Christophe Chapuis OSB, en-calcati bencés, a prímás apát titkára és levéltárosa állította össze 1981. júliusa–1987. júliusa, majd 1997. áprilisa–2001. január 26. között, akinek e helyen mondunk köszönetet.
- 35 ENGELBERT, 25 sk.
- 36 Lásd a 30. sz. jegyzetet.
- 37 „A gróf első audienciája XIII. Leónál teljes másfél óráig tartott. Bernardi már 1890. április 21-én azt jelenthette, hogy a dolog tető alá került, akkor is, ha az alapozás miatt még szükség van bizonyos vizsgálatokra.” ENGELBERT, 32.
- 38 ASV. Segr. di Stato 1901, Rubr. 9, fasc. 2, ff. 45–60: a mérnök ápr. 23-án kelt árajánlata egy külső cég részéről a földfelszín alatti vizsgálatokra; 1890. májusi nyugta 500 líráról, 41. sz.; Mannucci, kútra, 722 líra, árendeménnyel? Összesen 570 líra; 21. sz. Mannucci 1890. máj. 14-i levele Rampolla bíboroshoz; Mannucci 1890. máj. 22-én Rampolla bíboroshoz: a Barbiellini-szőlő egyes részletei; Mannucci 1890. máj. 28-i levele Rampolla bíboroshoz, megküldi a szőlő alaprajzát. Vö.: ENGELBERT, 48. 49. jegyzet.
- 39 ASV. Segr. di Stato 1901, Rubr. 9, fasc. 2, f. 61: 1890. júl. 12-én kelt minuta 120.000 líra kiutalásáról, a Szentatya óhajára, a Barbiellini-kert megvétele. – A teljes összeg 270.000 líra volt, a hiányzó összeg, azaz 150.000 líra kölcsön formájában szintén a pápa bőkezűségét dicséri, vö. ENGELBERT, 32; lásd még Dusmet bíboros 1890. júl. 18-án kelt táviratát Rampolla bíboros államtitkárhoz, amelyben köszönetet mond érte: ASV, i. h., 64. – Mannucci 1890. aug. 6-án 100.000 lírát kap a Szentatyától: ASV. i. h., 66.
- 40 „A pápa láthatólag tudott erről, amikor 1890. október 11-én audiencián fogadta Maurus Wolter beuroni főapátot és Maredsous újonnan benedikált apátját... Ez az audiencia, mint hamarosan kiderült, döntő volt abban a vonatkozásban, hogy az új kollégium építészeként Hemptinne-re esett a választás. Vespignani, a híres és öntudatos építész úgy nyilatkozott, hogy kész vele és csak vele a tervek technikai kivitelezésén együttműködni. A pápa egy 80 diák és 20 professzor befogadására alkalmas épületet kívánt. A hozzá tartozó templom csak a kollégium szükségleteit szolgálja, de legyen hozzáférhető látogatók számára is, akik azonban mindig csak kevesen lennének.” ENGELBERT, 33. ASV. i. h., 54.

- 41 Vespignani 1890. okt. 30-án kelt levele Rampolla bíboroshoz: ASV. i. h., 69. Megküldi a tervrajzot, a terület mérnöki rajzát, amelyet Gaetano Bernardi-tól, a Kollégium rektorától kapott meg, aki; ő a munkát Alessandro Montechiari mérnökre bízta. Lásd még a számlákat és nyugtákat, amelyeket Bernardi apát fogadott be, s amelyeket Rampolla bíboros kifizetett neki: 71,50 líra 1890. dec. 7-én, okt. 29.-i és 31-i számla, átvételi elismervény 599,20 líráról, számla 599,20 líráról: ASV i. h., 71–74; Vespignani 1891. jan. 16-án kelt levele Rampolla bíboroshoz: „l’Amministrazione della città e la costruzione sull’Aventino”: ASV i. h., 3–4.
- 42 Vespignani gróf 1891. júl. 15-én kelt kézírásos levele, de Hemptinne apát számára Maredsous-ba, amelyben említi a pápa 1.200.000 líra adományozására vonatkozó szándékát: „Bizonyára megtudta Bernardi apát úrtól, hogy de Ruggero bíboros úr már közölte velem, hogy a Szentatya az új Szent Anzelm Apátság és Kollégium építésére max. egymillió kétszázezer líra összeget szán.” In: APr N 4c, 1.21, Corrispondenza, I 1 b / 6.
- Vespignani kézírásos levele, amelyet 1891. dec. 20-án de Hemptinnének küldött, s amelyben biztosítja az apátot, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy „elintézzze a formalitásokat”, s megkapja a pénzt: „A magam részéről minden lehető megteszek, hogy elintézzek minden formalitást és megkapja a Szentatyától, de Ruggero őminenciáján keresztül, a végleges instrukciókat, hogy megkezdődhessék a kivitelezés” – APr N 4c, 1.21, Corrispondenza, I 1 b / 6.
- 43 Az APSA (Amministrazione del Patrimonio della Sede Apostolica) történetéhez: VI. Pál pápa állította fel az 1967. aug. 15-én kelt „Regimini Ecclesiae Universae” kezdetű apostoli konstitúcióval. Az 1988. jún. 28-i „Pastor Bonus” kezdetű apostoli konstitúció a 172–175. pontokban tárgyalja. XIII. Leó 1878. aug. 9-én kelt chirográfjával Nina bíboros államtitkárt nevezi ki a Szent Paloták prefektusának és az 1870 után megmaradt vagyon kezelőjének, az 1880. dec. 11-én és 1883. máj. 23-án kelt motu proprioval bíborosi bizottságot hozott létre, hogy felügyelje a péterfillérek és az Apostoli Szentszék vagyonának kezelését. Az 1891. ápr. 30-án kelt motu proprioval ugyanaz a XIII. Leó erre a bíborosi bizottságra bízta az Apostoli Szentszék vagyonának közvetlen kezelését, azzal a feladattal, hogy működésébe vonja be minden gazdasági jellegű ügy kezelését is, még széküresedés esetén is. – Vö. *Annuario Pontificio* 2008, 1909.
- 44 ASV, Segreteria di Stato 1901, Rubr. 9. Fasc. 2. ff. 85–85r, levél hivatali példánya (minutája) ikt. sz. 2722: „La Santità di Nostro Signore essendo venuta nella determinazione di edificare nell’area da Lui acquistata sull’Aventino un Collegio internazionale per la educazione dei monaci Benedettini sotto il patrocinio di Sant’Anselmo, ed avendo ... (három rövid olvashatatlan szó) fatto già preparare un progetto di monastero con an-

nessa Chiesa, intende aver affidar lor esecuzione dei suoi generosi intendimenti alle speciali cure del Signor Cardinale De Ruggiero. Sarà pertanto compito di Lui di prendere i necessari ed opportuni concerti (?) col Conte Francesco Vespignani Architetto dei SS. Palazzi Apostolici, il quale assumerà l'alta direzione dei lavori, per determinare in qual modo condurre le opere sia nell'assieme di ... parti, se per amministrazioni ... per ultimi, e quali gli artisti ed operai di preferire nel vantaggio della intrapresa tenendo al corrente il Santo Padre di quanto fare per operare in ... Tutto ciò si porta a conoscenza del prelato Sig. Cardinale De Ruggiero, affinché gli servano di intelligenza e norma."

45 APr N. 4b, II 3 C.

46 1892. ápr. 19-én kelt távirat: APr.N. 4.10 Bernardi apát 1892. máj. 17-én kelt levele, 4 lap.

47 Giordani ügyvéd 1892. ápr. 28-án kelt beszámolója, 5 lap: ASV, SS 1901, Rubr. 9. Fasc. 2. ff. 5-7.

SZÖVEGE:

Relazione

Nella conferenza tenuta jeri avanti l'E.mo di Stato coll'intervenire dell'E.mo Cardinale De Ruggiero, del Marchese Sacchetti, del Conte Vespignani e di altri fu esaminato se convenga meglio che la proprietà del Collegio di S. Anselmo – che Sua Santità si propone erigere – resti negli atti pubblici in nome del Marchese Sacchetti, ovvero sia posta in quello della Santa Sede.

Per l'uno e per l'altro partito si presentano delle difficoltà.

Restando al Marchese Sacchetti, alla Sua morte il di lui eredi dovrebbero pagare la tassa di sua cessione sul valore dell'intero edificio che sarebbe rilevante, e essi in seguito da altri futuri eredi. Sebbene oggi non possa mettersi in dubbio la specchiata probità, la saviezza economica del Marchese, nessuno potrebbe costituirsi garante che queste virtù orneranno egualmente i figli, i nepoti, gli abnepoti. Allora potrebbe anche avvenire che creditori dei medesimi ottenessero iscrizioni ipotecarie sul fondo, e fosse mestieri (?) pagarli.

Il vantaggio di questo sistema starebbe in ciò che resterebbe proprietà privata, meno disposta a speciali disposizioni del governo, ad onta che non si possa averne sicurezza, per la ragione che si conoscerebbe essere il Marchese un mero prestanome. Il che esso provocato a dichiararlo con giuramento, non negherebbe.

L'altro partito di fare il collegio in nome della Santa Sede, si crede che per le leggi ora in vigore non avrebbe ostacolo. Ogni Vescovo che nella sua diocesi non avesse Seminario avrebbe facoltà di costituirlo. Si ritiene che il Sommo Pontefice, sebbene in Roma esista Seminario

Diocesano possa crearne un altro anche col nome di Collegio per nazioni cattoliche estere. Lo scopo di raccogliervi sudditi della Gran Bretagna darebbe anche indirettamente sostegno e difesa al collegio.

Si considerò che essendo esso proprietà manifesta della Santa Sede, qualche deputato forse interpellerebbe il ministero, perchè permetta si aumentino in Roma le fondazioni religiose, o anche che il governo di per se creasse opposizioni o inferisse molestie. Inoltre si andò alla previsione che in evento di turbamenti politici avesse danno. Anche qui nessuno ardirebbe farsi garante che ciò non si verificherebbe. Se come pare le leggi attuali non fanno contradizione, gli avvenimenti futuri, specialmente se attentassero allo stato politico vigente percuoterebbero le persone anche in condizioni più elevate, e l'essere il Collegio proprietà del Marchese Sacchetti, anziché della Santa Sede, non le esimerebbe da pericoli, da persecuzione, in qualunque luogo avessero residenza.

Sono questi i riflessi per l'una e pur l'altra deliberazione, che il sottoscritto ebbe incarico di notare, da sottoporsi al Santo Padre, il quale nella sua maggiore prudenza deciderà sul partito da adottarsi.

Di studio il 28 Aprile 1892

Giordani [s.k.] (egy idős személy aláírása)

48 „27 Apr[ile]. Congresso presso il Card.le Secretario di Stato (presenti E.mo De Ruggiero, l'Abate di Sant'Anselmo, il Conte Vespignani, l'avv. Giordano). Risoluzione: 1° Trasferimento della proprietà nell'Aventino dal Marchese Sacchetti ai SS. Palazzi Apostolici; 2° Licenziamento del colono dal terreno, per incominciare i lavori, pagandosi allo stesso i frutti del suolo”. – APr. N. 4.10 Bernardi 1892. május 17-én kelt levele. – Ebből a levélből megtudható, hogy az április 27-i megbeszélésen részt vett még Bernardi apát és Giordano ügyvéd.

49 De Hemptinne primás apát levele Maredsous-ból Rampolla bíborshoz, 1896. okt. 1. (Ikt. sz.) 33444, 3 lap: ASV, SS 1901, Rubr. 9. Fasc. 2. ff. 228–229.

SZÖVEGE:

L'état de santé très grave de Son Eminence le Cardinal de Ruggiero mi oblige a recourir à votre Eminence dans une affaire importante.

Comme Votre Eminence le sait, s. Em. Le Cardinal a été nommé administrateur de la fondation de St. Anselme et jusqu'ici elle a reçu toutes les sommes destinées à cette entreprise, payé les comptes et versé le surplus à la banque, „artistica operaja”. Son Eminence a fait une déclaration à la banque comme quoi la somme déposée l°, en son nom, appartient à St. Anselme. Cette somme peut se monter maintenant à 150.000 fr. (?) De mon côté son Eminence m'a donné un reçu pour toutes les sommes que j'ai versées entre les mains. Je crois donc, qu'en cas d'accident, nous pour-

rions revendiquer les sommes disponibles. Seulement le danger n'est pas absolument impossible.

D'ailleurs Son Eminence n'étant plus en état de signer les chèques, l'administration de St. Anselme est en souffrance et M. le Commandeur Pantanetti, associé à Son Em. Le Card. De Ruggiero dans l'administration de St. Anselme, pense (?) qu'il serait opportun de me nommer immédiatement administrateur en lieu et place du dit Cardinal.

Je viens donc prier Votre éminence de demander au Souverain Pontife de me nommer en cette qualité avec tous les pouvoirs conférés jadis au Card. De Ruggiero et nommément de disposer des sommes versées à la Banque „Artistica operaja” au nom du Cardinal mais au bénéfice de St. Anselme. Il me semble, si d'ailleurs la chose plaît à Sa Sainteté, que ces pouvoirs devraient m'être accordés sans retard.

D'ailleurs je prie encore Votre Eminence d'évoquer la pièce aussitôt au Rev. Père Placide Turner, notre cellierier, à Rome en ce moment. Je le préviens de la situation et lui donne toutes les indications désirables.

Pour moi, je compte rentrer à Rome le 20 courant pour présider au déménagement et à l'aménagement à l'Aventin. Il me serait difficile, de revenir plus tôt, car sans compter grand nombre d'affaires importantes, je dois assister le 11 aux fêtes de Reims pour répondre à une pressante invitation de son Eminence le Cardinal Languénieux.

Je saisis cette occasion pour remercier Votre Eminence de Sa dernière lettre si pleine de bienveillance et pour exprimer l'espoir que les deux exemplaires de ma circulaire.... elle sont heureusement parvenues entre Ses mains.

Je suis de Votre Eminence Le très humble et tout dévoué serviteur...

50 1896. okt. 7-én kelt választervezet de Hemptinne apáthoz Maredsous-ba, minuta, 2 lap: ASV, SS 1901, Rubr. 9. Fasc. 2. ff. 232-232r.

SZÖVEGE:

Ho ricevuto la lettera scrittami da V.P. Rev.ma il 1 del corrente e non ho tardato a riferire il contenuto al Santo Padre. Purtroppo le condizioni di salute dell'Em.mo sig. Cardinale de Ruggiero sono gravi, però, come Ella ricorda, il noto deposito è fatto in modo da escludere qualunque timore: forse non si potrà evitare qualche piccolo ritardo nei pagamenti, ma ciò non è gran male. Riguardo poi agli altri punti della sua lettera crede Sua Santità che la miglior cosa sarebbe che Ella procurasse di affrettare il suo ritorno a Roma, perché di presenza si potrebbe regolare il tutto con maggior prontezza e facilità.

Nella fiducia quindi di aver presto il piacere di vederla, colgo...

51 Vö. APr N. 4b, II 3 G, saját olvasatunkban a különböző elszámolásokon.

- 52 De Hemptinne leveleiben, pl. Rampolla bíboroshoz, 1896. nov. 10., (Ikt. sz.) 34058, 2 lap: ASV, SS 1901, Rubr. 9. Fasc. 2. ff. 240–240r.; lásd feljebb, 48. jegyzet.

SZÖVEGE:

Permettez moi de remercier Votre Eminence du fond du coeur pour les marques de bienveillance qui Elle ne cesse de donner à St. Anselme et à notre St. Ordre. Cette bonté constante nous est d'autant plus précieux que nous avons besoin davantage de secours pour arriver à répondre entièrement aux désirs du Souverain Pontife. [...]

Le chevalier Pantanetti m'a dit qu'il avait mis en ordre tous les papiers et qu'il enverrait sans retard à votre Eminence l'extrait des comptes de St. Anselme. Inutile d'ajouter que je me tiens aux ordres de Votre Eminence et cela d'autant plus volontiers qu'un certain nombre de créanciers attendent le solde de leurs notes.

Je baise humblement la pourpre sacrée de Votre Eminence et suis trop heureux de me dire dans les sentiments de la plus sincère vénération...

- 53 Rampolla bíboros 1896. nov. 11-én kelt levele a primás apáthoz: APr, Pos. 13, Fasc. Segretaria dei Brevi, azaz Documents officiels, N. 2 E 2,01-2,07 – Megköszöni az előző napi dátummal érkezett levelet és a következő elegáns szavakkal hívja meg: „Mi sarebbe poi assai grato se volesse favorirmi domani, 12 corrente, alle ore 12 meridiane.”
- 54 (Ikt. sz. 34166): ASV, SS 1901, Rubr. 9. Fasc. 2. f. 244.
- 55 De Hemptinne az eminenciás úrhoz (Rampolla), 1896. nov. 17-én, 1 p.: ASV, SS 1901, Rubr. 9. Fasc. 2. f. 243.
- 56 A Palazzo dei Convertendi, ahol egy időben a Szent Anzelm Kollégium átmeneti elhelyezést nyert, jelenleg a Keleti Kongregáció székháza és a Püspöki Szinódusok hivatala. Itt működött korábban a Keresztény Egység Tanácsa is.
- 57 E tanulmányban nem tárgyaltuk az olasz jogrend szerinti bejegyzést, amelynek eredménye: 1971-ben a Szent Anzelm jogi személlyé vált. Lásd: Repubblica Italiana Il Presidente della Repubblica, Decreto, 1971 feb. 16, Roma: é riconosciuta la personalità giuridica della Badia Primaziale di S. Anselmo, con sede in Roma, dell'Ordine dei Benedettini, in: Repubblica Italiana, Gazzetta ufficiale della Repubblica Italiana (1971), n. 104 (apr. 27).
- 58 1913. évi apátkongresszus (koadjutor megválasztása), in: APr, Congressus Abbatum 1913, sokszorosított lap, N. I.; Publikálva in: RENNER, *Confœderatio*, 39–41.; vö. ENGELBERT, 57.
- 59 I. h. II. sz. Lásd a fentebb idézett műveket.
- 60 „Ezt a jól átgondolt tervet a nem sokkal később kitörő első világháború elsöpörte.” in: ENGELBERT, i. m., 87.

- 61 Oratio quam in Congressu Ordinis ad Consecrationem Ecclesiae S. Anselmi anno iubilari MCM Romae adunati habebat Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus D. Hildebrandus de Hemptinne, Primus Ordinis S. Benedicti, Abbas S. Anselmi de Urbe necnon S. Benedicti de Maredsous, die Festo Omnium Sanctorum O.S.B., Romae, Typis Vaticanis MCM. APr, Benedictio Ecclesiae S. Anselmi, Vö. ENGELBERT, i. m., 71. 16. jegyzet.
- 62 APr, N. 4a. Fabbrica di S. Anselmo, Generalia. II 2 A/1, két lap. Szentatya: 1.700.000 líra; bencések: 451.172 líra; jötevek: 128.508 líra.
- 63 Bilan 1898: Somme versée à l'ordre par le Souverain P. 900 000, in: APr, N. 4, p. 73
- 64 APr N. 4b, II 3 G, Conti diversi.
- 65 APr N. 4a, II 3 A.
- 66 Vö. Annuario Pontificio, megfelelő kötetek.
- 67 Az első, tervezési tétel törölve: „come rivaluta delle spese sostenute nella confezione e riproduzione di tutte le piante generali e pa[r]ziali del progetto, che furono presentate al nostro Augusto Signore”; a második tétel a pápa spontán adománya: „generosamente e spontaneamente volute dargli dal Santo Padre per le spese del viaggio in Roma intrapreso a fine di presentare alla Santità tutte le piante architettoniche da lui eseguite.” – APr 4 N. 10, I 1 / 6, mindkét oldal.
- 68 “Avrà già saputo dal P. A. Bernardi come l'E.mo Sig. Card. De Ruggiero mi abbia comunicato che il S. Padre ha destinato per la fabbrica della nuova Abadia Collegio di S. Anselmo la somma complessiva insorpassabile di Un milione e duecentomila lire.” APr N 4c, 1.21, Corrispondenza, I 1 b / 6.
- 69 “Da mia parte procurerò di spingere più che mi sarà possibile per disbrigare tutte le formalità, e così avere dal S. Padre, per organo di S. E. il Card. De Ruggiero le istruzioni definitive per cominciare l'esecuzione.” – APr N 4c, 1.21, Corrispondenza, I 1 b / 6.
- 70 “19 Apr[ile]. L'E.mo De Ruggiero mi fa telegrafare dal Conte Vespignani, che il Santo Padre acconsente che si faccia la benedizione dall'Abate alla presenza di tutti del Collegio.” – APr N 4.10. Lettera di G. Bernardi del 17 maggio 1892, 4 pagine, fronte e retro, 1ª pag.
- 71 “27 Apr[ile]. Congresso presso il Card.le Secretario di Stato (presenti E.mo De Ruggiero, l'Abate di Sant'Anselmo, il Conte Vespignani, l'avv. Giordano). Risoluzione: 1º Trasferimento della proprietà nell'Aventino dal Marchese Sacchetti ai SS. Palazzi Apostolici; 2º Licenziamento del colono dal terreno, per incominciare i lavori, pagandosi allo stesso i frutti del suolo”. – Ibid. 2-3º pag.
- 72 “28 Apr. sino a jer sera, facendo d'ogni sorta per dar mano all'impresa tam diù desiderata. Conclusion: L'E.mo de Ruggiero, a proposta dell'Abate

Bernardi e del Conte Vespignani, prega il R.mo P. Abate D. Ildebrando de Hemptinne, di Maredsous, che voglia compiacersi di recarsi in Roma al più tardi per il 28 o 29 o 30 di questo mese di Maggio, per discutere e risolvere parecchie importantissime questioni sull'esecuzione dei lavori. Tale venuta dell'Architetto dell'Opera è giudicata assolutamente necessaria dal Conte Vespignani. – Dunque, in nomine Domini.” – I. h. 3. old.

73 S. Congregazione de Propaganda Fide, Cassa delle Procure Estere, da Card. De Ruggiero. A bíboros vezetéknévét a kortársak írásban kétféleképpen használták: de Ruggiero vagy de Ruggero. A vele való együttműködés kezdetben azt is jelentette, hogy de Hemptinne maredsous-i apát minden beérkező összeget neki fizetett ki, amint ez a bíboros által aláírt nyugtákból kiderül.

74 A favore della Fabbrica di S. Anselmo all'Aventino: APr N. 4a, II 2 D.

75 APr N. 4a, II 2 E.

76 APr N. 4b, II 3 C.